

การสร้างเครือข่ายฟื้นฟูวิถีชีวิตและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อส่งเสริมการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร

The Continuance New Year tradition for Promoting Cultural Tourism of Thai Hill tribe Ethnic Groups Khlong Lan District in Kamphaeng Phet^{*}

ศุภฤทธิ ธาราธิพนฺร, โอกามา จำเแ

Supharit tarathipnara, Okama Jakae

โปรแกรมวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

Program in Public Administration Faculty of Humanities and Social Science

Kamphaeng Phet Rajabhat University

E-mail: s_tarathip@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร เพื่อสร้างเครือข่ายฟื้นฟูวิถีชีวิตและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร และหาแนวทางส่งเสริมและนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลคือผู้อาวุโสและปราชญ์ชุมชน ผู้นำวัฒนธรรมของหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาชาวเขา จำนวน 60 คน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสุโขทัย ตาก และกำแพงเพชร มีวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เช่น การสืบทอดประเพณีปีใหม่ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาชนเผ่า หัตถกรรมชนเผ่า ดนตรีชนเผ่า การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ เป็นต้น ด้านกระบวนการในการสร้างเครือข่ายฟื้นฟูวิถีชีวิตและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ มี 3 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างให้เกิดการยอมรับในระดับปัจเจกบุคคล โดยการปรับตัว การพัฒนาตนเอง และการก้าวข้ามภาวะความเป็นวัฒนธรรมย่อย 2) การสร้างความสัมพันธ์ระดับกลุ่มและการจัดตั้งกลุ่มสัมพันธ์ 3) การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ไปสู่การยอมรับระดับเครือข่าย ด้วยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมไปสู่การสร้างเครือข่ายต่างๆขึ้น ส่วนแนวทางส่งเสริมและการนำผลการวิจัยไปใช้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาต้นแบบวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 2) การทดลองใช้นวัตกรรมฯ 3) การประเมินผลการทดลองการใช้ นวัตกรรมฯ ทั้งนี้พบว่าปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขให้ประสบความสำเร็จมีอย่างน้อยสามประการ คือ ประการแรกชุมชนมีวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นในด้านการจัดการท่องเที่ยว ประการที่สองชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการและประการสุดท้ายคือ การได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ: การสร้างเครือข่าย; มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม; การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม; กลุ่มชาติพันธุ์

^{*} Received April 7, 2022; Revised May 16, 2022; Accepted June 23, 2022

Abstract

The adjective of research is to study the livelihood and intangible cultural heritage of ethnic groups in Sukhothai, Tak, and Kamphaeng Phet of Thailand and to create the networking and restore the livelihood and inheritance of intangible cultural heritage of ethnic groups in Sukhothai, Tak, and Kamphaeng Phet of Thailand and find out the promotion way and take the result of research for development of culture tourism of Thai ethnic in Sukhothai, Tak, and Kamphaeng Phet by using the qualitative research. The 60 informants are old people, community-experts, traditional leaders of village and the staffs of ethnic development center. The gathering of data was done by interview, participatory observation and group discussion. The analysis was done by content analysis and credibility of data was checked by the triangulation method.

The result of research was found that the ethnic groups in Sukhothai, Tak, and Kamphaeng Phet have gotten an important livelihood and intangible cultural heritage such as New Year traditional inheritance, conservation of Hill Tribe wisdom, Hill Tribe handicraft, Hill Tribe music and ethnic tourism etc. The networking creative processes to restore the livelihood and ethnic traditional inheritance have 3 steps: 1) the adaptation themselves, the development themselves and overcoming the sub-tradition 2) the creation of group relationship and establishing relation group 3) the connection of relation to network by applying the social and cultural capital to create many networks. The promotion and the result of research for the ethnic cultural tourism is 1) the development of model livelihood and the intangible cultural heritage of ethnic groups were created by the creative economy in Khlong Lan district, Kamphaeng Phet province 2) a testing innovation 3) the assessment of testing the innovation which found at least 3 successful conditions first the livelihood community and intangible cultural heritage is outstanding of tourism second the community is potential of management and finally the nice cooperation was supported by the related agencies.

Key words; Network creativity; Intangible Cultural Heritage; Cultural Tourism; Ethnic Groups

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยเป็นกลุ่มชนที่มีความสัมพันธ์กับสังคมไทยมาช้านาน มีความแตกต่างจากกลุ่มชนอื่นๆ ด้านวัฒนธรรมประเพณีและความเป็นอยู่ โดยตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ใน 67 จังหวัด จำนวน 56 กลุ่ม มีประชากรรวมประมาณ 6,100,000 คน หรือร้อยละ 9.68 ของประชากรทั้งประเทศ มีความหลากหลายด้านวิถีชีวิตตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม จารีตประเพณี และการปรับตัวเข้ากับฐานทรัพยากรธรรมชาติและสภาพภูมิ สังคมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่

การพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย ตลอดระยะเวลากว่า 50 ปีที่ผ่านมาตกอยู่ภายใต้มายาคติหรือ “นโยบายแบบเหมารวม” เป็นหลัก ทั้งเรื่องความมั่นคงบริเวณพื้นที่ชายแดน ปัญหายาเสพติด ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า การทำไร่เลื่อนลอย และการลดอัตราการเพิ่มประชากร ซึ่งผลการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์โดยรวมที่ผ่านมา แม้ว่าจะส่งผลให้ความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิต ของประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ดีขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาดังกล่าว ปัญหาต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ยังคงดำรงอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการขาดสิทธิและความไม่แน่นอนในที่อยู่อาศัยทำกิน การขาดสิทธิในสถานะบุคคลทางกฎหมาย ขาดความสมดุลมั่นคงในการดำรงชีวิต ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ยังมีสภาพยากจนและมีความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ ในภาพรวมยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาที่หน่วยต่างๆ กำหนดขึ้นยังหลากหลายขาดการกำหนดจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานร่วมกัน อย่างเป็นรูปธรรม และมีจุดอ่อนด้านการบริหารจัดการ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนและดำเนินการในเชิงบูรณาการเพื่อให้เกิดกระบวนการแก้ปัญหาแบบองค์รวม

กลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร เกิดจากการเคลื่อนย้ายของชนเผ่าจำนวนมากข้ามพรมแดนจากประเทศจีนและเมียนมาอันเนื่องมาจากภัยธรรมชาติ และเกิดจากการกระทำด้วยน้ำมือของมนุษย์ ชนเผ่าต่างอพยพมาอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างได้รับผลกระทบจากการพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยที่กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ดังกล่าวได้สืบสานและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชนเผ่าที่แสดงออกในรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งการปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือสิ่งประดิษฐ์ ผ่านทางพื้นที่ทางวัฒนธรรมและการรวมกลุ่มเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม การดำรงชีพ และการพัฒนาตนเอง ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แต่ยังไม่มีการวิจัยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา ยังไม่มีการสร้างเครือข่ายฟื้นฟูวิถีชีวิต เพราะวิถีชีวิตบางอย่างถูกกลืนกลายทางวัฒนธรรม ขาดสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ จัดเก็บข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษรสู่เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำข้อมูลไปใช้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิต

ดังนั้น การวิจัยนี้มีความจำเป็นที่ต้องสร้างเครือข่ายฟื้นฟูวิถีชีวิตและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัด สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร เพื่อส่งเสริมและนำผลการวิจัยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวไทยภูเขาในเขตจังหวัดกำแพงเพชรต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาในเขตจังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร
2. เพื่อสร้างเครือข่ายฟื้นฟูวิถีชีวิตและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชนเผ่าชาวไทยภูเขาในเขตจังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร
3. เพื่อสังเคราะห์แนวทางการส่งเสริมและการนำผลการวิจัยไปใช้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวไทยภูเขาในเขตจังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลคือ กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาที่มีวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาที่มีลักษณะเฉพาะและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันทั้งหมด 6 กลุ่ม คือ ม้ง เมี่ยน กะเหรี่ยง ลาหู่ ลีซู และลัวะ จำนวน 60 คน

2. เครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลการวิจัยครั้งนี้โดยใช้เครื่องมือ ดังต่อไปนี้

1) **แบบสัมภาษณ์** เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างที่กำหนดประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า โดยให้ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าเรื่องตามประเด็นคำถาม และผู้สัมภาษณ์ทำการบันทึกเสียง จดบันทึกข้อมูล และถ่ายภาพสำหรับประเด็นคำถาม ประกอบด้วย ความเป็นมา วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาในเขตจังหวัด สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร

2) **แบบคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม** เป็นการกำหนดแนวคำถามเพื่อรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่มเพื่อระดมความคิดของผู้มีส่วนร่วมใน 2 ประเด็นหลักคือ 1) การสร้างเครือข่ายฟื้นฟูวิถีชีวิตและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และ 2) แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาจังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร

3. วิธีการรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลแบบผสมวิธีเพื่อให้ข้อมูลที่มีความลุ่มลึกและเที่ยงตรง โดยมีลำดับขั้นตอนการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. สัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้อาวุโสและปราชญ์ชุมชน ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา ในเขตจังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร
2. การประชุมเชิงปฏิบัติการและจัดเวทีสนทนากลุ่มใน 2 ประเด็นหลักคือ 1) การสร้างเครือข่ายฟื้นฟูวิถีชีวิตและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และ 2) แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาจังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร

4. การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ คือการบรรยายข้อมูลประกอบกับการยกตัวอย่างคำพูดของผู้ให้ข้อมูล ร่วมกับการใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ประเภทตาราง แผนที่ หรือภาพประกอบ และนำเสนอข้อมูลแบบการบรรยาย พรรณนา

สรุปผลการวิจัย

1. วิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ จังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร

จังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชรเป็นพื้นที่แห่งหนึ่งที่มีบริบททางสังคมที่หลากหลาย วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาจังหวัดกำแพงเพชร ที่สำคัญ คือ 1) ด้านทางสังคมวัฒนธรรม แต่ละชนเผ่ามีวัฒนธรรม การแต่งกายและภาษาพูดที่มีลักษณะของตนเอง การเฉลิมฉลองงานปีใหม่ชาวไทยภูเขาของทุกชนเผ่า ดนตรีชนเผ่ากะเหรี่ยง การทอผ้าและจักสานของชนเผ่ากะเหรี่ยง หัตถกรรมผ้าปักชาวไทยภูเขาโดยชนเผ่าเมี่ยน การทำผ้าลายขี้ผึ้งและเครื่องดนตรีแคนโดยชนเผ่าม้ง 2) ด้านเศรษฐกิจ แต่ละชนเผ่าจะนำเอาอัตลักษณ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมมาประกอบอาชีพ ได้แก่ การตีมีดโบราณของชนเผ่าม้ง อาชีพการทำหัตถกรรมเครื่องเงิน หัตถกรรมขันโตก แก้วห้วยหรือไม้ไผ่ของชนเผ่าลาหู่ การทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียนของชนเผ่ากะเหรี่ยง เป็นต้น 3) ด้านการศึกษา พบว่าทุกชนเผ่ามีรูปแบบอบรม ชัดเภาสมาชิกในครอบครัวให้ปฏิบัติตามค่านิยม และวัฒนธรรมของชนเผ่าอย่างเคร่งครัด ประกอบกับการรับเอารูปแบบการศึกษาสมัยใหม่ตามหน้าที่พลเมืองควบคู่กันไป 4) ด้านการเมืองการปกครอง ทุกชนเผ่าตระหนักถึงหน้าที่พลเมืองคือ ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ การนำเสนอภาพลักษณ์ที่ดีงาม ตลอดจนมีส่วนร่วมในการร่วมกิจกรรมวันสำคัญในระดับชาติและระดับท้องถิ่น และ 5) ด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การเข้าร่วมปลูกป่าสักตามโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพื้นที่ป่าจังหวัดกำแพงเพชร และให้ความร่วมมือในกิจกรรมอื่นๆ ที่จัดขึ้นของส่วนรวม ดังนั้น ในภาพรวม กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาในเขตจังหวัดกำแพงเพชรมีวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 วิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา

กลุ่มชาติพันธุ์	วิถีชีวิตและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
ม้ง	การสืบทอดประเพณีปีใหม่ การแต่งกายชุดม้งครั้งก่อนในชีวิตประจำวัน การปักผ้า และทำผ้าลายซิ่น (โอโตะจ๊ะ) เครื่องดนตรีแคน การตีมีดโบราณ คนรุ่นใหม่มีการศึกษา การรับราชการ พนักงานบริษัท ค้าขายทั่วประเทศ การปกครองแบบตระกูลแซ่
เมี่ยน	การพัฒนาภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องเงินชาวเขา และผ้าปักชาวเขา การสืบทอดประเพณีปีใหม่ การนับถือบรรพบุรุษแบบจีน ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต งานบวช งานศพ งานแต่งงาน เป็นเผ่าที่มีความสามัคคีให้ความร่วมมือกับภาครัฐ
กะเหรี่ยง	เป็นต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ เพราะได้อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมกะเหรี่ยงได้เป็นอย่างดี เช่น ดนตรีชนเผ่า การทอผ้า จักสาน การตีมีด สมุนไพร การเกษตร และอาศัยอยู่ในเขตอุทยานคลองวังเจ้ามีภูมิประเทศเหมาะสมสวยงาม
ลาหู่	นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก และศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ประเพณีปีใหม่ หัตถกรรมขันโตก และแก้อั่วห้วยหรือไม้ไผ่ เกษตรกรรม การขายดอกไม้ตามร้านอาหาร และขายพวงมาลัยตามสี่แยกไฟแดง
ลีซู	มีจำนวนประชากรน้อย เพราะหลังจากถูกภาครัฐขับไล่ลงมาชาวไทยภูเขาไม่มีที่ดินทำกิน อีกทั้งยังเกิดภัยแล้ง จึงอพยพกลับไปจังหวัดตาก ประชากรที่เหลืออยู่ในหมู่บ้าน จึงได้วิถีชีวิตด้วยการอาศัยอยู่ และดำเนินกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ร่วมกับชนเผ่าม้งและเมี่ยน
ลัวะ	มีจำนวนประชากรน้อยมาก ไม่มีที่ดินทำกิน เดินทางไปรับจ้างในเมืองต่างจังหวัด ประชากรที่เหลืออยู่ในหมู่บ้านจึงได้วิถีชีวิตด้วยการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ร่วมกับชนเผ่าอื่น

จากตารางข้างต้น จังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชรมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มทั้งกะเหรี่ยง เมี่ยน ลาหู่ ลัวะ ม้ง ลีซู ส่งผลทำให้พื้นที่แห่งนี้มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลาย และเกิดความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม ประเพณี เศรษฐกิจการค้า และมรดกภูมิปัญญา โดยที่แต่ละชนเผ่ามีวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์แตกต่าง กันไป

2. การสร้างเครือข่ายฟื้นฟูวิถีชีวิตและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์

ผลการศึกษาการสร้างเครือข่ายฟื้นฟูวิถีชีวิตและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การสร้างให้เกิดการยอมรับในระดับปัจเจกบุคคล ในอดีตกลุ่มชาติพันธุ์ จังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชรต้องเผชิญกับสภาพปัญหารอบด้าน ทั้งจากการถูกอพยพย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย และไม่สามารถพึ่งพาหรือใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าเพื่อการดำรงชีพ ถูกตีตป้ายในเรื่องยาเสพติด ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน ไม่มีถิ่นที่อยู่อาศัยถาวร ไม่ได้รับการศึกษา เป็นต้น จากเงื่อนไขที่ถูกผลักดันให้เป็นกลุ่มคนวัฒนธรรมย่อยดังกล่าว กลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดกำแพงเพชรได้พัฒนาศักยภาพของตนเองผ่านกระบวนการวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทาง

วัฒนธรรมสู่วิถีชีวิต การปรับตัวเพื่อความอยู่รอด การปรับเปลี่ยนทัศนคติในเชิงบวกต่อคนไทยพื้นราบ ด้วยการเข้าสังคมและร่วมทำกิจกรรมกับคนไทยพื้นราบ และในฐานะพลเมืองไทยกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา และการพัฒนาตนเอง กระบวนการพัฒนาตนเองเริ่มตั้งแต่การเลือกประกอบอาชีพสุจริต ได้แก่ การเป็นแรงงานรับจ้าง การค้าขายสินค้าเกษตรและหัตถกรรม หรือบางรายสามารถพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นเจ้าของกิจการ เนื่องจากมีความเชี่ยวชาญในเรื่องการค้าขาย และการก้าวข้ามภาวะความเป็นวัฒนธรรมย่อย ด้วยการพัฒนาศักยภาพของตนเองทั้งการเรียนรู้ภาษาไทยและเข้ารับการศึกษาระดับพื้นฐาน และปรับเปลี่ยนทัศนคติเกี่ยวกับความเท่าเทียมทางการศึกษา

ขั้นที่ 2 การสร้างความสัมพันธ์ระดับกลุ่ม กลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดกำแพงเพชรยกระดับกระบวนการวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่วิถีชีวิตในระดับกลุ่ม ประกอบด้วย 1) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ จากการอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งเดียวกันทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์และเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ ความเป็นเครือญาติ การติดต่อค้าขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวก่อให้เกิดการรวมตัวของคนกลุ่มต่างๆ เข้าด้วยกันตลอดจนการพึ่งพาซึ่งกันและกัน 2) การจัดตั้งกลุ่มสัมพันธ์ ทั้งกลุ่มอาชีพ กลุ่มทางสังคม หรือกลุ่มผู้นับถือศาสนาเดียวกัน จากการรวมกลุ่มช่วยให้เกิดการยกระดับการประกอบอาชีพ 3) การขับเคลื่อนกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ ด้วยการยกระดับการประกอบอาชีพระดับกลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มทอผ้ากะเหรี่ยง กลุ่มอาชีพหัตถกรรมปักผ้าชาวเขาและทำผ้าลายขี้ผึ้ง กลุ่มตีมีดม้ง เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ไปสู่การยอมรับระดับเครือข่าย ด้วยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมไปสู่การสร้างเครือข่ายต่างๆ ได้แก่ เครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ม้งแห่งประเทศไทย เครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์เมี่ยนแห่งประเทศไทย เครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่แห่งประเทศไทย และเครือข่ายผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกและศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ เป็นต้น โดยเครือข่ายเหล่านี้ทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในลักษณะเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

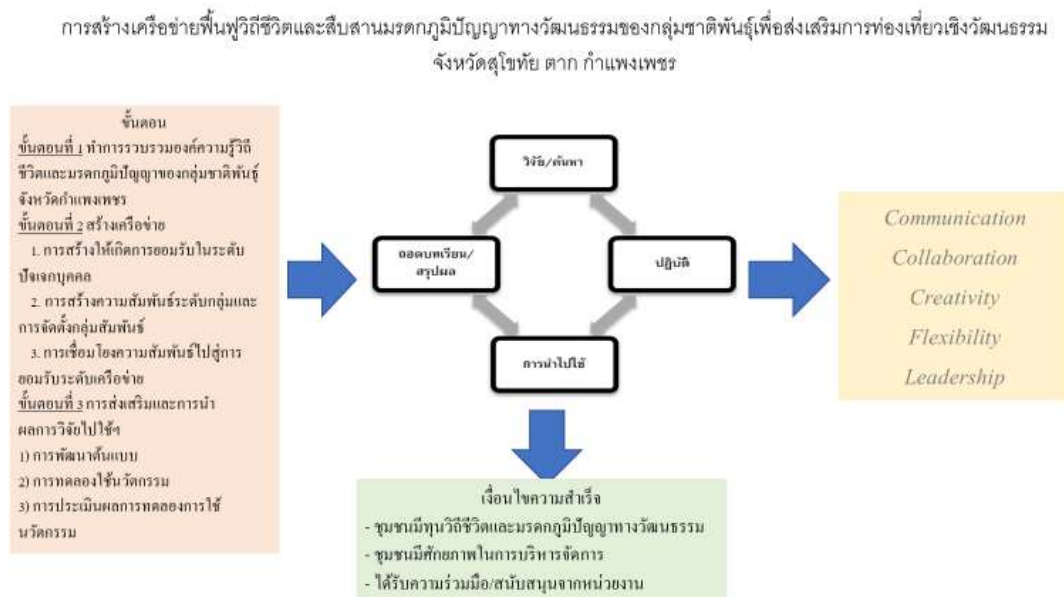
3. สังเคราะห์แนวทางการส่งเสริมและนำผลการวิจัยไปใช้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จากกระบวนการระดมความคิดเห็นผ่านเวทีสนทนากลุ่มร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างชนเผ่าม้ง เมี่ยน กะเหรี่ยง ลาหู่ ลีซู และลัวะจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อหาแนวทางส่งเสริมและการนำผลการวิจัยไปใช้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวไทยภูเขา พบว่ามี 3 ขั้นตอนคือ 1) การพัฒนาต้นแบบวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 2) การทดลองใช้นวัตกรรมวิถีชีวิตใหม่และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ 3) สรุปผลการทดลองและการเขียนรายงานนวัตกรรมวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน

โดยผลการศึกษานี้ สามารถสังเคราะห์แนวทางส่งเสริมและการนำผลการวิจัยไปใช้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวไทยภูเขา ได้ดังแผนภาพที่ 1

อย่างไรก็ดี จากผลการวิจัยครั้งนี้ยังพบว่าปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาต้นแบบวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ด้วยเศรษฐกิจสร้างสรรค์พบที่เกิดจากชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ การท่องเที่ยวเชิง

ธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเชิงวิชาการ เพราะมีทรัพยากรหลายแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ดังเช่น อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ อุทยานแห่งชาติคลองลาน น้ำตกคลองลาน และช่องเย็น เป็นต้น และอำเภอคลองลาน เป็นที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยทรงดำ ชาวไทยภูเขา คนไทยพื้นราบ คนอีสาน และคนเหนือ และการได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องศูนย์พัฒนาราชภูมบนพื้นที่สูง ศูนย์แสดงวัฒนธรรมชาวเขา เทศบาลตำบลคลองลานพัฒนา ที่ว่าการอำเภอคลองลาน และประชาชนในพื้นที่

อภิปรายผลการวิจัย

จังหวัดสุโขทัย ตาก กำแพงเพชรมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่ม ส่งผลให้เกิดความหลากหลายด้านวิถีชีวิตและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา โดยที่วิถีชีวิต ภูมิปัญญาเหล่านี้คือรากฐานของทุนทางสังคมที่มีศักยภาพที่จะนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ ดังที่ ศึกษากระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าม้งและเมี่ยน จังหวัดกำแพงเพชร พบว่าช่วงเทศกาลปีใหม่ กลุ่มชาติพันธุ์ทุกคนแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าที่ได้การนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์งานผ้าปักชาวม้ง ซึ่งมีลายผ้าอันเกิดจากการเลียนแบบธรรมชาติรอบตัว เช่น ลายดอกฝิ่น ดอกไม้ป่า เครือไม้ ก้อนหิน เสือ ช้าง หอย และปลา และสอดคล้องกับงานศึกษาของ ประเพณี ฮีตสิบสองมืบทบาทต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนา ด้านการสร้างความมั่นคงแก่ระบบครอบครัวและเครือญาติ และด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและต่างชุมชน มีคุณค่าต่อการพัฒนาระดับบุคคล การพัฒนาระดับสังคม และคุณค่าต่อการพัฒนาชุมชน และในทุกขั้นตอนของการประกอบพิธีการจะมีเรื่องของความเชื่อตามแต่ละชนเผ่าเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น เชื่อมโยงกับระบบการผลิตที่อุดมสมบูรณ์ ความมั่งมีมั่งคั่ง เป็นต้น ทุกชนเผ่าจึงเชื่อว่า การจัดประเพณีปีใหม่จะนำมาซึ่งความสงบสุขและความเป็นสิริมงคลของบุคคล ครอบครัว และ สมาชิกของทุกชนเผ่าจะให้ความสำคัญแก่การเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่ง ประเพณีปีใหม่

นำมาซึ่งการรวมสมาชิกกลุ่มต่างๆ ของสังคมเข้าไว้ด้วยกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Buadaeng ชาวกะเหรี่ยงเริ่มปรับเปลี่ยนประเพณีความเชื่อของตน โดยหันไปสร้างความสัมพันธ์กับอำนาจใหม่ผ่านการนับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์เพื่อเป็นพื้นฐานในการปรับตัว โดยการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางศาสนา และผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์เดิม เพื่อเป็นยกระดับสถานภาพทางสังคม ท่ามกลางความสัมพันธ์ที่ชาวกะเหรี่ยงต้องปะทะกับอำนาจจากคนพื้นราบ และรัฐอยู่ตลอดเวลา การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืนของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา เป็นพื้นที่แห่งหนึ่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงามทั้งภูเขา น้ำตก และมีความหลากหลายทางด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ที่คนภายนอกสามารถเข้าไปสัมผัสธรรมชาติและเรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คน และงานวิจัยของโอกามา จำเแกะ สาเหตุในการเป็นผู้นำแบบทางการของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มชนเผ่าของตนเอง ในการรักษาสีทิวและผลประโยชน์ของชนเผ่าด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม การติดต่อสื่อสาร ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ และต้องการรักษาและปกป้องสิทธิในการแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของสมาชิกชนเผ่าตนเอง โดยมีปัจจัยในการเป็นผู้นำแบบทางการ วัฒนธรรมด้านภาษา แรงจูงใจที่ต้องการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การศึกษา ลักษณะส่วนบุคคล ฐานะความเป็นอยู่ และความเข้าใจของคนในครอบครัว ความเห็นพ้องต้องกัน และการมีผลงานที่ผ่านมาในอดีต ส่วนพฤติกรรม การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา คือการเข้าร่วมประชุม การได้รับเชิญจากกลุ่ม การอภิปราย และการเสนอญัตติในที่ประชุมสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เมื่อทำการวิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการในการสร้างเครือข่ายฟื้นฟูวิถีชีวิตและสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า กระบวนการสร้างเครือข่ายนั้นจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบอย่างน้อยสามประการคือ การสร้างให้เกิดการยอมรับในระดับปัจเจกบุคคล การสร้างความสัมพันธ์ระดับกลุ่ม และการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ไปสู่การยอมรับระดับเครือข่าย ด้วยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมไปสู่การจัดตั้งเครือข่ายเพื่อรองรับกิจกรรมและโปรแกรมการพัฒนาให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับการศึกษาของ ศิริวรรณ กองงาม ที่พบว่าการจัดตั้งเครือข่ายโดยมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้มีการประเพณีเชิงบวกโดยประเพณีเพื่อหาความสำเร็จและนำแนว ปฏิบัติที่ดี (Best Practice) มาเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติงานเพื่อกระตุ้นให้เกิดการคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน ขณะที่ Aung Myo Min พบว่าแรงงานย้ายถิ่นในโรงงานมีเงินเดือนต่ำ รวมถึงมีปัญหาจากเงื่อนไขในการทำงานและการดำรงชีวิต อันเป็นผลมาจากข้อจำกัดจากการสนับสนุนจากการประกันสังคมของภาครัฐและโรงงาน อีกทั้งขาดทักษะในการจัดการทางการเงินและการพัฒนาความรู้จากการทำงาน แรงงานเหล่านี้จึงหาทางสร้างความมั่นคงในการทำงาน และใช้เครือข่ายทางสังคมในฐานะที่เป็นยุทธวิธีในการบรรเทาปัญหาด้วยการรวมตัวกันเป็นชุมชนคนยะไข่ ในระดับความสัมพันธ์ของแรงงานกับภายนอกนั้น แรงงานได้สร้างเครือข่ายทางสังคมโดยปัจเจกบุคคลประสานกับองค์กรภาคประชาสังคมด้วยการใช้เครือข่ายทางสังคมเป็น “สะพาน” เชื่อมให้เข้าถึงทรัพยากรต่างๆ จากองค์กรเหล่านั้น และก่อให้เกิดการช่วยเหลือแรงงานในด้านต่างๆ ตามมา

ด้านแนวทางส่งเสริมและการนำผลการวิจัยไปใช้สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวไทยภูเขาสามารถวิเคราะห์ได้ว่าแนวทางส่งเสริมดังกล่าวจำเป็นต้องมีต้นแบบที่เป็นกิจกรรมหรือโครงการเพื่อนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งการกำหนดกิจกรรมจะต้องมีการวัดและประเมินผลที่ชัดเจนเพื่อระบุความ

ต้องการ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และตัวชี้วัดกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมทั้งกระบวนการ รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมในลักษณะการบูรณาการจะช่วยให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือขึ้น ซึ่งสามารถพัฒนาต่อยอดไปสู่เครือข่ายความร่วมมือในอนาคตได้สอดคล้องกับงานวิจัยของสุดแดน วิสุทธิลักษณ์และคณะ โครงการต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” โดยคณะทำงานได้นำเสนอคุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไว้ว่าจะต้องประกอบด้วย คุณสมบัติในเชิงพื้นที่และเชิงกระบวนการโดยอาศัยคุณสมบัติของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการศึกษาของวัลลภา มณีเชษฐา พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสร้างเครือข่ายของตำบลทาเหนือคือ 1) ความเข้มแข็งของชุมชน 2) ประสพการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน 3) กฎระเบียบข้อบังคับของรัฐ 4) การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภายนอก 5) การทำงานเป็นทีม 6) จารีตประเพณีของชุมชน 7) การสร้างความยอมรับให้แก่สังคมภายนอก นอกจากนี้การศึกษาของธัญญลักษณ์ อุ่นใจ ที่พบว่าแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการเครือข่ายสามารถทำได้โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับผู้มีส่วนร่วมและการทำงานที่มุ่งเน้นการยกระดับความสามารถของตัวบุคคลให้พึ่งตนเองได้ และเป็นที่พึ่งให้กับผู้อื่นได้ด้วย

บรรณานุกรม

- กาญจนา คำผา และคณะ. (2561). แนวทางการสืบทอดประเพณีฮีตสิบสองเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. **วารสารราชพฤกษ์**, 16(1), 65-74.
- การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. (2558). แผนแม่บทการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย (พ.ศ.2558-2560). กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- ชัยสิทธิ์ ดำรงวงศ์เจริญ. (2550). การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์โดยมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาภูผายนต์ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม. วัฒนธรรมศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชูเกียรติ นพเกตุ. (2542). การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน จุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน. (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พัฒนาสังคมและสวัสดิการ, กรม. (2545). การศึกษาเรื่องโครงการศึกษารูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ.
- ธัญญลักษณ์ อุ่นใจ. (2560). ประสิทธิภาพการจัดการเครือข่ายงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของเทศบาลเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน. รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์. (2548). ทูทางสังคม. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส).
- วิจัยสังคม, สถาบัน. (2555). คู่มือการจัดการ การท่องเที่ยวชุมชนและบ้านพักแบบโฮมสเตย์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วัลลภา มณีเชษฐา. (2558). การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบเครือข่ายของตำบลทาเหนือ อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิริวรรณ งอกงาม. (2558). การจัดการความรู้ในโรงเรียนศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ศีษศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรทัย มิ่งธิล และกัลยารัตน์ ลิ้มเสรี. (2552). ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของ ชุมชนปากอะญอ บ้านห้วยส้มป่อย ภายใต้ข้อจำกัดของเกษตรพื้นที่สูง และทรัพยากรธรรมชาติ ลุ่มน้ำแม่เตี้ยตอนบน อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- โอภามา จำเภา. (2560). กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมผ้าปักชาวเขาสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาชนเผ่าม้งและเมี่ยน จังหวัดกำแพงเพชร. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, 23 (3), 52-70.